

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

David Bláha

Současná praxe umisťování výtvarných děl do veřejného prostoru

Contemporary practice of placing artworks into the public space

Vedoucí práce: prof. doc. PhDr. Marie Klimešová, Ph.D.

2019

Děkuji paní profesorce Klimešové za cenné a podnětné připomínky při vedení mé práce, za její povzbudivý přístup a za čas, který mi věnovala. Poděkovat bych chtěl také doktorce Marii Foltýnové, která si na mě s ochotou vyhradila čas a informovala mě o současném stavu správy umění ve veřejném prostoru hl. m. Prahy.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. července 2019

.....

David Bláha

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje problematice současného způsobu osazování děl do veřejného prostoru v České republice s cílem zjistit, jak jsou a mohou být nastaveny podmínky vyjednávání, výběru i vzniku daných děl. Pozornost je věnována městu v roli vykonavatele a speciálně komisím dohlížejícím na výběr památníku či finančním otázkám soutěží. Je řešena otázka, zda je možné vysledovat kauzalitu mezi způsobem nastavení podmínek osazení a následnou kvalitou uměleckých děl. Práce se soustředí na konkrétní příklady výtvarných děl, které byly umístěny do veřejného prostoru, a na nich se snaží danou problematiku co nejjasněji ilustrovat.

Klíčová slova

Výtvarné umění, Veřejný prostor, Komise, Památník, Umělecké festivaly, Procento na umění

Abstract

The bachelor thesis is focused on the problematics of contemporary practise of placing artworks into the public space of the Czech Republic and sets a goal of finding out how conditions of negotiation, choosing or creation of said works are and can be set up. The focus is laid on the city in a role of an executor, specifically on committees supervising the choosing of the monuments or on financial conditions of the tenders. The question is if there is a possibility of tracing a causality between the way of setting the conditions and subsequent quality of the artworks. The thesis focuses on examples of artworks that were placed into the public space and illustrates the problematics on these situations in the clearest way possible.

Keywords

Fine arts, Public space, Committee, Monument, Art festivals, Percent for art

Obsah

Úvod.....	7
1. Umění jako reprezentace	8
1.1 Pomníky a památníky.....	8
1.1.1. Taras Ševčenko na Náměstí Kinských v Praze.....	8
1.1.2. Milada Horáková a památník v parku Ztracenka.....	9
1.2. Obnovování odstraněných děl.....	10
1.2.1. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí.....	10
1.2.2. Malostranské náměstí – pomník maršála Radeckého a Procesuální instalace..	11
1.2.3. Woodrow Wilson ve Vrchlického sadech.....	12
1.3. Dary městu.....	13
1.3.1. Okřídlený lev – Památník letcům RAF.....	13
1.3.2. Památník rozloučení.....	14
1.3.3. Přemysl Otakar II. v Českých Budějovicích.....	14
1.3.4. Anna Chromý.....	15
1.3.5. Memento mori.....	16
1.4. Otázka odstranění.....	16
2. Veřejná soutěž na umělecké dílo.....	18
2.1. Jiří Hrzán v Táboře.....	18
2.2. Jošt Lucemburský.....	18
2.3. Památník Zdeňka Kopala v Litomyšli.....	19
2.4. Památník obětem komunismu v Liberci.....	20
3. Procenta na umění.....	22
3.1. Plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství.....	22
3.2. Procento na umění.....	22
3.3. MHMP a projekt 2% na umění.....	23
4. Festivity umění ve veřejném prostoru.....	25
4.1. ProLuka a 4+4 dny v pohybu.....	25
4.2. Brno art open – Sochy v ulicích.....	26
4.3. m ³ /Umění v prostoru.....	26
4.4. Vnímání v Českých Budějovicích.....	27
4.5. Meeting Brno.....	28
4.6. Sculpture line.....	28
5. Soukromí investoři.....	29
5.1. OC Quadrio – Franz Kafka a Dobří duchové.....	30
5.2. Pomník Maxe van der Stoela.....	32
5.3. Polyfunkční dům DRN.....	32
6. Zásahy do veřejného prostoru na hraně legality.....	34
6.1. EPOS 257.....	34
6.2. TIMO.....	35
Závěr.....	38
Seznam literatury a pramenů.....	41
Obrazová příloha.....	45
Seznam obrazové přílohy.....	68

Úvod

Umělecký historik musí dokonale poznat dobu, které věnuje svoji pozornost – jen tak mu neuniknou nuance a souvislosti, které mají vliv na finální podobu uměleckého díla. Analogicky je tak potřebné pokusit se podobný přístup aplikovat i na dobu teprve čerstvě minulou, o které máme navíc k dispozici mnoho materiálu. Podmínky, ve kterých umění vzniká, jsou zásadním klíčem pro pochopení podoby a významu uměleckého díla pro společnost, která je produkuje. Různou fyzickou podobu uměleckých děl, se kterými se dnes setkáváme v ulicích, tak můžeme chápat jako doklad umění počátku 21. století v Čechách, které je nutné nazírat v širším, snad až antropologickém měřítku.

Tato práce má za cíl něco jiného než poskytnutí pouhého kontextu současné produkce uměleckých děl ve veřejném prostoru. Kontext jako takový je, odvoláme-li se na strukturálního lingvistu Jonathana Cullera, jak ho cituje anglo-americký kunsthistorik Norman Bryson, „jenom více textu“; „kontext není daný, ale vytvořený; strategie interpretace určují, co patří ke kontextu; kontexty potřebují vysvětlení stejně jako události; a význam kontextu je ovlivněn událostmi.“¹ Termín, který Culler nabízí a Bryson přebírá, je *rámec*. Vymezení se vůči pozitivisticky znějícímu *kontextu* a přijetí faktu, že člověk vždy skončí jen u určitého rámování skutečnosti, bylo důležité i pro formování cíle a smyslu této práce.

Nevyřčeným podtitulem *Současné praxe umisťování výtvarných děl do veřejného prostoru* je „a vliv této praxe na jejich podobu.“ Pozornost je soustředěna zejména na samotnou mechaniku, díky které se tato díla do veřejného prostoru dostávají. Otázka, která je po celou dobu latentně kladena, tedy zní: „*Jak se konkrétně toto dílo dostalo do veřejného prostoru a stalo se tak součástí českých dějin umění?*“

¹ Norman Bryson, Umění v kontextu. In: Ladislav Kesner (ed.), *Vizuální teorie: současné angloamerické myšlení o výtvarných dílech*, Praha 2005, s.240

1. Umění jako reprezentace

1.1. Pomníky a památníky

Bronzová figura panovníka, vojevůdce či národního básníka má v dějinách evropského umění své jisté místo. K antickým postavám imperátorů, renesančním jezdeckým pomníkům a podobiznám barokních monarchů se se silícím nacionalismem a národním cítěním začaly přidávat i postavy, které byly považovány za kulturní základ určitého regionu. Tento přístup nikdy nezmizel a v různých formách se objevuje celé dvacáté století až do dnešní doby.²

Příklon veřejnosti k realistickému zobrazení je pro svoji srozumitelnost ideálním způsobem, jak komunikovat s divákem pocházejícím prakticky z jakékoli části světa. Hodí se proto k vyjadřování jasných gest, a to dokonce i v mezinárodním kontextu.

Když nefungují zastupitelské mechanismy s porotou a komisí a městská část či jiní politici činitelé osazují sochy po městech podle svého vlastního uvážení, není daleko k tomu, aby sochy naplňovaly jejich představy o světě. Pokud bychom použili klasického dělení, obsah je v tomto případě důležitější než forma. Když je systém prost jakékoli debaty či veřejné soutěže a dochází k nedodržování pravidel, které je trestáno málo, či dokonce vůbec, daleko pravděpodobněji sklouzne umění veřejného prostoru jen k jakési jednoduché propagaci zadavatele.³

1.1.1. Taras Ševčenko na Náměstí Kinských v Praze

Jedním z případů zneužití zastupitelských pravomocí je osazení sochy ukrajinského básníka Tarase Ševčenko, která od roku 2009 stojí na Náměstí Kinských na pražském Smíchově. Umístěna byla naspěch před příjezdem tehdejšího ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka a zastupitelé Prahy 5 nerespektovali prakticky žádné zákony, které takové spontánní, nepromyšlené akci zabraňují. Případu se podrobně věnoval investigativní tým České televize Reportéři ČT.

Sochu Ševčenko financovala a do Prahy přivezla Ukrajinská iniciativa v České republice. Základy pomníku se kopaly již koncem roku 2008 na Praze 6 před vyřízením potřebných stavebních povolení, ale z důvodu petice sepsané místními obyvateli socha nebyla nakonec na Praze 6 osazena a Iniciativa se zaměřila na Prahu 5. Umístění sochy radě města navrhl sám tehdejší starosta Milan Jančík, který zároveň od rady dostal za úkol zařídit všechna potřebná

² K tématu pomníků a památníků například: Milena Bartlová, Pomník: paměť, moc, komunikace a hlavně umění. In: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016.

³ Umisťování děl do veřejného prostoru jako demonstraci moci v České republice pro Bulletin Uměleckohistorické společnosti podrobně rozebral Jan Dienstbier. Jan Dienstbier: *Zákonitosti klonování vetřelců – Pomníky ve veřejném prostoru coby nástroj PR a marketingu*, Bulletin UHS, 2015, č. 1–2

povolení. Protože se příjezd prezidenta Juščenka rychle blížil, stavební úřad vydal povolení za pouhých osm dní po podání žádosti, přestože je ze zákona lhůta od oznámení záměru do podání námitek třicet dní. Zastupitelům chyběl i posudek odboru kultury a památkové péče MHMP, a tak nikdo neměl ani příležitost ohodnotit kvalitu daného díla.⁴

Socha je klasickou figurální plastikou z bronzu, jak ji známe z devatenáctého století. Postava držící list a brk evokuje národní pomníky romantickým básníkům a v pražském prostředí přirozeně připomene sochu českého národního básníka Karla Hynka Máchy (1912) od J. V. Myslbeka stojící v nedalekých Petřínských sadech. A protože byl autor sochy Valentin Znoba, jak tvrdí umělec a pedagog Pavel Karous „*v sedmdesátých letech dvorním sochařem Leonida Brežněva*“,“⁵ sochu můžeme zařadit do linie akademického sochařství devatenáctého století, které se udrželo naživu ve službách minulému režimu.⁶

Zvolení této formy samozřejmě dává ve svých podmínkách smysl, a to zejména proto, že původní socha nebyla vytvořena pro žádný místní kontext a její zadání bylo tedy pouze „národní básník“. Tento způsob vykořeněnosti (Ševčenko nikdy nebyl v Praze) bez vztahu k okolí je základním poznávacím znakem absence kvalitní soutěže a zadání pro díla ve veřejném prostoru.

1.1.2. Milada Horáková a památník v parku Ztracenka

Snad nejoblíbenějším námětem pražských památníků je Milada Horáková – k dnešnímu datu (červen 2019) je jich přesně deset.⁷ Dalo by se spekulovat, zda je potřeba mít pouze v hlavním městě tolik soch jediné osobnosti, jakkoli pro českou historii nesporně zásadní. V některých případech totiž památník může posloužit pouze politickým cílům, jako tomu bylo u busty Milady Horákové od Jana Bartoše (2009), která se nachází na pražském Pankráci. Umělecký historik Jan Dienstbier osazení sochy, která neprošla výběrovým řízením, přičítá přičinění tehdejšího premiéra Jiřího Paroubka, který byl tou dobou českou pravicí obviňován ze sympatií ke komunismu.⁸ Hodnotu vzpomínky a ideového odkazu navíc ztěžuje

⁴ Informace vycházejí z reportáže Socha Tarase Ševčenka, *Česká televize – Reportéři ČT*, která je dostupná na: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/209452801240013/obsah/74665-socha-tarase-sevcenka> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁵ Pavel Karous, Krajina reálného kapitalismu, *A2 kulturní čtrnáctideník*, <https://www.advojka.cz/archiv/2013/2/krajina-realneho-kapitalismu> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁶ Zajímavým způsobem se podobám socialistického realismu a jeho kritickému přijetí věnoval Tomáš Pospiszyl ve svých Srovnávacích studiích, konkrétně v esejích Modernistická rozcestí nebo Obrazy smíru a nenávisti. Tomáš Pospiszyl, *Srovnávací studie*, Praha 2005.

⁷ Pavel Karous, Pražské památníky – Horáková, odboj, Charta 77, *Vetřelci a plameňáci*, dostupné na: <https://www.stream.cz/vetrelci-a-plamenaci/10029054-prazske-pamatniky-horakova-odboj-charta-77> (vyhledáno 12. června 2019)

⁸ Jan Dienstbier, Zákonitosti klonování vetřelců – Pomníky ve veřejném prostoru coby nástroj PR a marketingu, *Bulletin UHS*, 2015, č. 1–2

diskutabilně ztvárněná forma, která nebyla pro ukvapenost osazení hodnocena porotou.

Soutěž na zatím poslední památník právničky a političky, kterou komunistický režim nechal po vykonstruovaném procesu roku 1950 popravit, byl v roce 2018 odhalen v parku Ztracenka, který se nachází mezi Albertovem a Karlovem. V roce 2016 proběhla veřejná soutěž, kterou zorganizoval Klub Milady Horákové, a sešlo se 23 návrhů.⁹ Porota nakonec vybrala návrh dvojice umělců, kterými jsou Ladislav Sorokáč a Ondřej Tuček.

Filip Novák, člen výboru Klubu Milady Horákové, záměr osvětlil takto: „*Připomínáme si lidi, kteří měli odvahu čelit totalitním režimům. Někteří nacistickému, jiní komunistickému, někteří dokonce oběma. Právě mezi ně patří i Milada Horáková, jejíž jméno se stalo symbolem památníku.*“¹⁰

Památník tak není zasvěcen pouze Horákové, ale měl by připomínat utrpení všech, kteří byli perzekuováni totalitními režimy. Tato myšlenka se propisuje i do podoby díla. Bílý mramorový kámen jemně modelovaný do tvaru vejce je z obou vertikálních stran zasazen mezi tmavé bloky hrubě otesaného kamene. Horní kámen je navíc lehce vychýlen z osy, a tak působí labilně. Barevná symbolika spolu s představou hrubé síly, která drtí jemné vejce, potenciální život, je tak velmi jasně zřetelná.

1.2. Obnovování odstraněných děl

Významným tématem úzce spojeným s osazováním soch do veřejného prostoru je také obnovování uměleckých děl, která na daném místě ve veřejném prostoru kdysi byla, ale své místo pro různé důvody buď opustila, nebo byla výrazně poničena či dokonce zničena. V praxi se jedná zejména o projev touhy určitého spolku po vlastní reprezentaci – usilování o navrácení díla na místo, na kterém už jednou bylo, je prakticky účinnější variantou boje za vytvoření nového památníku. Opírá se totiž o historickou realitu a vyvolává tak reakce, které se vztahují nejen k uměleckému dílu samotnému, ale i k otázce reprezentace národa či města.

1.2.1. Mariánský sloup na Staroměstském náměstí

Velká a vážná debata se při stoletém výročí vzniku samostatné Československé republiky točila kolem návrhu obnovy barokního mariánského sloupu od Jana Jiřího Bendla, který byl roku 1650 osazen na Staroměstském náměstí jako poděkování katolické církve Panně Marii

⁹ Praha hledá podobu pro desátý pomník Milady Horákové, *Česká televize*, k dohledání na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1925639-praha-hleda-podobu-pro-desaty-pomnik-milady-horakove> (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹⁰ Boj se zlem. Oběti dvou totalit mají v Česku nový památník, *Český rozhlas*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milada-horakova-obeti-totality-pamatnik-ztracenka_1810012300_ako (vyhledáno 12. 6. 2019)

za porážku švédského vojska v roce 1648. Katolická církev je už od budování moderní české identity spojována s Habsburskou monarchií, a tak byl sloup zastánci nově vznikající republiky vnímán velmi negativně a v reakci na vyhlášení samostatného Československého státu byl skupinou radikálních občanů stržen.¹¹

Raně barokní sloup by měl být podle Společnosti pro obnovu Mariánského sloupu a jejich příznivců zrekonstruován a navrácen na své místo jako výjimečná památka českého umění. Rekonstrukce je ale z pohledu uměleckých historiků prakticky znemožněna proto, že se nedochovaly všechny potřebné prvky a ty pro vytvoření kvalitní kopie nejsou patrné ani na dochovaných fotografiích. Návrh tak Uměleckohistorická společnost komentuje jako novodobou přibližnou napodobeninu sloupu, která „*neodpovídá originálu po stránce materiální, technologické a umělecké.*“¹² Veřejná debata se od konce devadesátých let dotýká toho, co pro koho barokní sloup znamenal kdysi a co pro českou společnost může znamenat dnes.

V době psaní této práce (červen 2019) se iniciátorům podařilo téma Mariánského sloupu znovu dostat na zpravodajské servery. Sochař Petr Váňa spolu s dalšími lidmi plotem ohradil místo, kde Mariánský sloup dříve stával, a společně se jali odhalovat dlažbu se záměrem začít hloubit základy ke stavbě sloupu.¹³ Policie je sice pohotově donutila stavbu přerušit, protože oficiálně neměli s městem dohodnutý zábor místa, po volení na pomník ale reálně existuje, a tak jediné, co spolku v realizaci jeho záměru brání, je povolení k záboru a přístupu techniky.

Podle webových stránek, který Společnost pro obnovu Mariánského sloupu spravuje, je již replika sloupu od roku 2017 připravena k umístění na Staroměstské náměstí.¹⁴

1.2.2. Malostranské náměstí – pomník maršála Radeckého a Procesuální instalace

Velmi podobná debata se týkala opětovného osazení pomníku maršála Radeckého z roku 1858 od bratrů Maxových, kterou inicioval a iniciuje Spolek Radecký Praha. Snahy o opětovné vztyčení Rakousko-Uherského monumentu komentovali roku 2017 mladí umělci Artur Magrot, Martin Chlanda a Jakub Rajnoch. Studenti Akademie výtvarných umění se

¹¹ Milena Bartlová, Mariánský sloup ještě jednou?, *Artalk*, <https://artalk.cz/2017/09/11/mariansky-sloup-podruhe/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹² Stanovisko UHS k plánu na vybudování napodobeniny barokního mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, <http://www.dejinyumeni.cz/stanovisko-uhs-k-planu-na-vybudovani-napodobeniny-barokniho-marianskeho-sloupu-na-staromestskem-namesti/> (vyhledáno 12.6. 2019)

¹³ Sochař Váňa začal s obnovou Mariánského sloupu v Praze bez některých povolení, strážníci ho zastavili, *Český rozhlas*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/obnova-mariansky-sloup-habsburska-monarchie-sochar-petr-vana-staromestske_1905291210_cha (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹⁴ K dohledání na webových stránkách spolku: <http://www.marianskysloup.cz/clanky/mariansky-sloup-je-dokoncen.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

zúčastnili soutěže o umístění dočasné plastiky, kterou inicioval pražský Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy.¹⁵ Vítězná plastika jejich návrhu se jmenovala *Procesuální instalace*. Jednalo se o kvádr složený z ledu, který postupem času roztékal a plnil tak nádrž, nad kterou se tyčil. Ledový pylon byl na své místo osazen v lednu 2017, a tak trvalo několik týdnů, než se v chladných dnech rozpustil. Časovostí díla, reakcí na konkrétní, místní situaci i prací s netradičním materiálem bylo dílo bytostným protikladem pomníku, vůči kterému se vymezilo.¹⁶

1.2.3. Woodrow Wilson ve Vrchlického sadech

Socha 28. amerického prezidenta Woodrowa Wilsona u pražského Hlavního nádraží je tentokrát příkladem úspěšného úsilí spolků iniciujících obnovu odstraněného památníku; v tomto případě konkrétně společnosti Američtí přátelé České republiky. Socha od Albína Poláška, která v dřívějším parku u budovy Wilsonova nádraží stála od roku 1928 do roku 1941, kdy ji zničili nacisté, nebyla pro své poničení přímo reprodukována, nýbrž znovu vytvořena podobným způsobem a stylem. Socha byla zhotovena sochařským týmem Václava Frýdeckého, Michala Blažka a Daniela Talavery, kteří svou rekonstrukci pomníku dokončili roku 2011, kdy byla slavnostně odhalena.¹⁷

Jedná se tak o jakousi nedokonalou náhražku historického artefaktu, která je, jak už jsme zmínili u repliky Bendlova mariánského sloupu, z uměleckohistorického pohledu přinejmenším diskutabilní. Forma Wilsonovy sochy tak symbolizuje především návaznost na tradici první republiky. To se pokusili zdůraznit i řečníci na slavnostním odhalení – tehdejší prezident Václav Klaus a americký velvyslanec Norman Eisen ideově spojili odkaz prezidentů Tomáše Garriguea Masaryka a Woodrowa Wilsona v opozici proti nacismu a komunismu.¹⁸ Jinými slovy šlo tedy o podpoření politických vazeb České republiky a Spojených států amerických ve zdůrazňování společných hodnot.

¹⁵ Pozvánka na výstavu na malostranském náměstí, webové stránky Institutu plánování a rozvoje města Prahy, <http://www.iprpraha.cz/clanek/1641/pozvanka-na-vystavu-na-malostranskem-namesti> (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹⁶ Vrátit na Malou Stranu Radeckého? Jeho doba pominula, vzkazuje ledový sloup, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2026702-vratit-na-malou-stranu-radeckeho-jeho-doba-pominula-vzkazuje-ledovy-sloup> (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹⁷ Socha prezidenta Wilsona je zpět před nádražím, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1239674-socha-prezidenta-wilsona-je-zpet-pred-nadrazim> (vyhledáno 12. 6. 2019)

¹⁸ Ibidem.

1.3. Dary městu

Dalším ze způsobů, kdy se umělecká díla dostávají do veřejného prostoru, je s otázkou reprezentace velmi silně spjat. Nemusí se vždy jednat přímo o požadování obnovy zničeného památníku nebo o diplomatická gesta, kterým jsme se věnovali výše, ale veřejnost může jednoduše přijít s darem, který městu věnuje. V České republice jsou tyto případy nezdědky nešťastně řešeny – městští zastupitelé se často nedokážou shodnout, jak s daným dílem naložit, nebo jsou vystaveni tlaku veřejnosti, protože se námět pomníku dotýká velmi citlivého tématu národní historie.

1.3.1. Okřídlený lev – Památník letcům RAF

Jedním z takových případů je památník *Okřídlený lev* (2014) na pražském Klárově, který je věnovaný památce československých pilotů ve službách britské RAF. Bronzová socha lva s křídly od sochaře Colina Spoffortha byla darem „britské komunity žijící v Česku“, která na dílo společně vybrala více než tři miliony korun.

Jak ve svém textu pro A2 podotýká Jan Dienstbier, seznam dárců se z větší části sestává zejména z klientů PR firmy Best Communications, kterou vede a vlastní iniciátor akce Euan Edworthy. Tito dárci jsou z velké části složeni z developerů a advokátních kanceláří, které dlouhodobě zápolí s památkáři o lukrativní pozemky v historickém centru Prahy.

Financováním pomníku si tak podle Dienstbiera zlepšují svou pozici v očích veřejnosti.¹⁹

Památkáři hlavního města Prahy ústy svého tehdejšího ředitele Jiřího Skalického kritizovali nejenom vybrané místo (nedaleko památníku letcům RAF stojí Pomník druhého odboje od Vladimíra Preclíka z roku 2005), ale i celý nebývale rychlý proces umístění. Radnice Prahy 1 totiž k osazení nedostala od památkářů povolení, a přesto sochu na dané místo umístila.

Jakmile ale proběhnou patřičné rituály, je velmi citlivé památník odstraňovat. Organizátor sbírky Euan Edworthy případné stěhování sochy komentoval takto: „*Byla by to facka do tváře dvou a půl tisíc Čechů a Slováků, kteří bojovali v RAF. Nedokážeme to pochopit.*“²⁰ Z jeho výroku je patrné, že když už jednou na místě památník stojí, je velmi problematické obhájit si před veřejností jeho přesunutí či dokonce odstranění. Památník se stává symbolem a jeho umělecká kvalita není pro jeho iniciátory a podporovatele otázkou debaty.

¹⁹ Jan Dienstbier, Vrtěti lvem, A2, <https://a2larm.cz/2014/11/vrteti-lvem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

²⁰ V červnu ho odhalili. Teď má okřídlený lev z Klárova zmizet, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelivize.cz/regiony/1014504-v-cervnu-ho-odhalili-ted-ma-okridleny-lev-z-klarova-zmizet> (vyhledáno 12. 6. 2019)

1.3.2. Památník Rozloučení

Citlivost tématu uctění obětí Druhé světové války se dotýká i památníku *Rozloučení* ve vestibulu Hlavního nádraží v Praze. Dílo upomíná na statečnost židovských rodičů, kteří zachránili životy svým dětem tak, že je z Protektorátu Čechy a Morava poslali do náhradních rodin v Anglii vlaky, které organizoval Nicholas Winton.

Zprvu se proces zdál ideální – zadavatelé, dvě ze zachráněných dětí, se obrátili na ateliér sochařství Vysoké školy uměleckoprůmyslové. Roku 2015 byla vypsána sochařská soutěž, na kterou však měli studenti krátký čas, konkrétně tři měsíce. Podle Anežky Bartlové, která soutěž a výběr památníku organizovala, se tento krátký čas projevil na „*nedostatečném propracování návrhů, z nichž se zadavatelům žádný, ani z těch porotou vybraných, nezdál dostatečně vhodný.*“²¹ Včasné osazení je v tomto případě pro zadavatele naprosto zásadní. Jsou to lidé pokročilého věku, pro které je každé zpoždění velmi stresující.

Po tomto neúspěchu tak vznikl pomník podle jejich vlastního návrhu. Sestává se z repliky dveří vlaku, kterým jako děti ze země odjeli, na jejichž skle jsou reliéfně otištěné lidské ruce – z jedné strany dětské, z druhé strany ruce dospělých. Ke slavnostnímu odhalení pomníku došlo roku 2017.

1.3.3. Přemysl Otakar II. v Českých Budějovicích

Města bohužel často nedokážou dar odmítnout, ani když se k němu jasně vyjádří pověření specialisté. Ukázkový příklad absence důvěry v historika umění je zkušenost pedagoga oboru Dějiny umění na Jihočeské univerzitě Hynka Láta, kterou podrobně popisuje v publikaci *Manuál monumentu*.²²

Roku 2013 přijala rada města zprávu o nabídce daru sochy Přemysla Otakara II. od sochaře Františka Postla k oslavení 750. výročí založení města Českých Budějovic, které se slavilo roku 2015. Socha byla už v návrhu plánovaná jako figurativní dvoumetrová žulová skulptura s jasnou inspirací v sochách panovníků národní historie devatenáctého století – to vše ale na úrovni později kritizovaných schopností umělce vyučujícího na Střední škole uměleckoprůmyslové sv. Anežky v Českém Krumlově.

První reakce vedení města bez jakýchkoli interních debat byla taková, že „*vyzvalo dne 30. dubna 2013 (...) v rámci svého facebookového profilu občany, aby podávali návrhy na případné umístění sochy ‚budějovického Otce zakladatele‘ a v rámci této facebookové ankety*

²¹ Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s. 14

²² Hynek Láta, Případ Přemysl, In: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s. 118

pro navržená místa rovněž hlasovali. “²³ Podle Látalových slov se o záměru sochu přijmout dozvěděl jako předseda kulturní komise Rady města České Budějovice až z této ankety.

Tato zbrkllost ilustruje celý průběh komunikace s veřejností i vlastními odborníky v ohlašování plánu osadit sochu, která ještě ani nebyla přijata. Definitivní umístění sochy bylo po mnoha peripetiích, posudcích i petici proti osazení (iniciované uměleckým kritikem Jiřím Ptáčkem a signované mimo jiné kurátorem Radkem Wohlmuthem či kurátorem místního Domu umění, umělcem Michalem Škodou)²⁴ schváleno nově zvolenou garniturou, která nastoupila těsně před oslavami výročí. Látal tak byl postaven do velmi nepříjemné situace, „*kdy musel aktivně spolurozhodovat o závazném umístění sochy, ačkoliv od počátku celého případu proti jejímu vztyčení bojoval v rámci činnosti kulturní komise a při posledním hlasování tzv. umísťovací komise byl pro variantu ‚neumísťovat‘.*“²⁵

Jak vidno, přes jasný názor umělecké veřejnosti, a dokonce i odpovědného člena kulturní komise města, se nakonec nepodařilo zabránit umístění kritizované sochy do českbudějovických sadů.

1.3.4. Anna Chromy

Ukázkovým a typickým příkladem darování soch městu jako způsobu prezentace vlastní tvorby jsou díla německé sochařky narozené v Praze Anny Chromy. Ta v roce 2017 darovala hlavnímu městu Praze sochu Franze Schuberta, která byla osazena do veřejně přístupných prostor Hudební fakulty Akademie múzických umění. Je to už třetí realizace, kterou sochařka lehce obešla jakoukoli výběrčí radu a bez zadání zakázky byla její práce vsazena do veřejného prostoru.²⁶ Její další díla přitom stojí na frekventovaných místech hlavního města, a to před Stavovským divadlem (*Plášť svědomí*) a na Senovážném náměstí (*Tančící fontána*).

Z hlediska formy se většinou jedná o jakýsi „fantasy“ pseudosurrealismus jednadvacátého století, kterému se obvykle daří zejména pro jeho symbolistní srozumitelnost. Socha Franze Schuberta z HAMU už je jednoduchou bronzovou sochou zobrazující muže, který si levou rukou mne bradu a v pravé ruce drží knihu. Chromy v roce 2016 obdržela cenu Prahy 1 z rukou tehdejšího starosty Oldřicha Lomeckého. Reportáž metropolitní televize končí

²³ Hynek Látal, Případ Přemysl, In: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s. 121

²⁴ Petici je možné dohledat na blogu Jiřího Ptáčka: <http://jiriptacek.blogspot.com/2013/10/pomnik-premysla-otakara-ii-otevreny.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

²⁵ Hynek Látal, Případ Přemysl, In: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s. 13

²⁶ Pavel Karous, Šmíra na umělecké škole. V HAMU si nainstalovali Annu Chromy, *Český rozhlas*, <https://wave.rozhlas.cz/predatori-a-plamenaci-smira-na-umelecke-skole-v-hamu-si-nainstalovali-annu-5964989> (vyhledáno 12. 6. 2019)

oznámením, že „*Anna Chromy má spoustu dalších plánů, ze kterých budou mít možná užitek i další pražská veřejná prostranství.*“²⁷

1.3.5. Memento mori

Dary městu, které jsou odbornou veřejností všeobecně přijímány za pozitivní, jsou například památníky, které připravil a následně městský částem nabídl mezinárodně uznávaný český výtvarník Křištof Kintera. Ten v rozhovoru se sochařem Matoušem Lipusem v knize *Manuál Monumentu* podrobně popisuje, že vznik památníku *Memento mori* (2011) inicioval sám.²⁸

Dílo spočívá v upravení obyčejné pouliční lampy takovým způsobem, aby osvětlovala ne chodník pod sebou, nýbrž nedaleký Nuselský most. Lampa se tak „dívá“ na místo, na kterém ukončilo svůj život nemálo lidí, a nabádá kolemjdoucího k zamyšlení se nad historií daného prostoru. Pro Kintera je dílo „*upomínka konečnosti každého z nás a této tragické formy odchodu ze světa s respektem k důvodům a rozhodnutím těch, kteří tak učinili.*“²⁹ Umělecké dílo je tak svojí podstatou místně specifické a nemohlo by fungovat jinde ani jinak, jeho forma je naprosto provázaná s výsledným dojmem. Kintera zároveň ve své umělecké tvorbě dlouhodobě pracuje s „oživováním“ strojů a technických materiálů, a tak dílo přirozeně zapadá i do jeho uměleckého způsobu vyjadřování.

Městská část Praha 2 sochu po dvouletém jednání nakonec schválila. Veškeré finance, tedy 25 tisíc korun, musel ale Kintera poskytnout sám.³⁰

1.4. Otázka odstranění

Odstranění výtvarného díla z veřejného prostoru není z byrokratického hlediska vůbec komplikované, ba naopak. Hlavní problém, kterému město v souvislosti s odstraňováním děl čelí, je proto politického rázu. Velmi složité a citlivé téma, jako je potenciální odstranění památníku letcům RAF nebo rodičům zachráněných židovských dětí, se dá lehko napadnout z neúcty a nedá se s ním téměř vyjednávat.

Celá debata kolem umění ve veřejném prostoru by tedy nemusela být tak dramatická, kdyby si veřejnost a zastupitelé uvědomovali, že mohou sochu nejenom odmítnout, ale také osadit a po špatné zkušenosti přesunout či rovnou odstranit. Na všechno z toho mají právo. Jak na jedné z debat o veřejném prostoru uvedla Marie Foltýnová, kurátorka veřejné plastiky Galerie

²⁷ Anna Chromy obdržela cenu Prahy 1, *Metropolitní televize Praha TV*, <https://prahatv.eu/zpravy/praha/praha-1/3301/anna-chromy-obdrzela-cenu-prahy-1> (vyhledáno 12. 6. 2019)

²⁸ Matouš Lipus, Rozhovor se sochařem Křištofem Kinterou, in: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s.187

²⁹ Ibidem, s. 187

³⁰ Ibidem, s. 188

hlavního města Prahy: „*Samospráva musí mít sebevědomí. Cesta je jednoduchá – pokud má dílo správce a ten jej nechce, tak ho prostě odstraní na základě odborného posudku.*“³¹

³¹ Reportáž z debaty o veřejném prostoru Prahy v Centru pro architekturu a veřejné plánování (CAMP) sepsala pro server Kreativní Česko Kateřina Přidalová: <https://www.kreativnicesko.cz/clanky/praha-vi-jak-na-umeni-do-verejneho-prostoru> (vyhledáno 12. 6. 2019)

2. Veřejná soutěž na umělecké dílo

Po úvodních kapitolách, které se věnovaly nerespektování rozhodnutí památkářů a stavebního úřadu a problematice darovaných soch se soustředíme na příklady, které vzešly z umělecké soutěže. Výběrové řízení není samo o sobě garancí kvality – může se sejít mnoho návrhů a všechny mohou být přesto nekvalitní. Problémů, které se objevují, je několik, mezi nimi například nerespektování výsledků soutěže či zvolení špatného návrhu jen proto, že se nenašel žádný lepší.

Samotné vyhlášení a zorganizování soutěže ale předpokládá zodpovězení dalších otázek s ní přirozeně spojených, jako je například předpokládaný rozpočet, počet a konkrétní jména členů komise, datum odevzdání návrhu a podobně. Systematičnost, klid a rozhodnost jsou naprosto zásadními podmínkami pro vznik kvalitních děl ve veřejném prostoru, a organizování veřejné soutěže je příležitostí, jak je zajistit.

2.1. Jiří Hrzán v Táboře

Výsledkem specifické varianty toho, jak může probíhat vybírání uměleckého díla pro veřejný prostor pomocí veřejné soutěže, je právě vznikající socha herce Jiřího Hrzána pro město Tábor. S nápadem na osazení sochy známého rodáka přišel spolek místních, který si říká Hrzán sobě!³² Spolek od roku 2012 let shromažďoval finanční příspěvky a následně vyhlásil otevřenou sochařskou soutěž. K posuzování kvality přihlášených děl však nebyla přizvána odborná komise, ale spolek si z návrhů jednoduše vybíral sám. Zvítězil návrh sester Melkusových vytvořit bronzovou realistickou sochu Jiřího Hrzána balancujícího na pravé noze, totiž v pozici, která připomíná jeho tragické zahynutí.³³

Protože ale spolek dokázal veřejnou sbírkou shromáždit pouze tři sta tisíc korun z potřebných šesti set tisíc, rozhodli se zastupitelé města Tábor doplatit zbylou polovinu a oslavit roku 2019 výročí nedožitých 80 let slavného herce odhalením sochy, kterou pro něj vybral zmíněný spolek. Město se tedy podílí na osazení sochy do veřejného prostoru, aniž by samo přišlo s jakoukoli iniciativou či připomínkou. Veřejná soutěž proběhla, byla ale zorganizována a hodnocena samotnými občany. Forma díla osazeného do veřejného prostoru

³² Socha herce Hrzána nakonec v Táboře bude, město přidá tři sta tisíc korun, *MF DNES*, https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/jiri-hrzan-herce-socha-tabor-postavi.A190227_460302_budejovice-zpravy_mrl (vyhledáno 12. 6. 2019)

³³ Tábor se dočká sochy Jiřího Hrzána. Herec bude na rodné město shlížet z gymnazijní zídky, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2745341-tabor-se-docka-sochy-jiriho-hrzana-herce-bude-na-rodne-mesto-shlizet-z-gymnazijni> (vyhledáno 12. 6. 2019)

je tak spíše odrazem jejich osobního vkusu než soudobé sochařské produkce v České republice.

2.2. Jošt Lucemburský

Médii před deseti lety proběhlo téma soutěže vypsané pro plánovanou jezdeckou sochu Jošta Lucemburského pro Moravské náměstí v Brně. Z téměř padesáti návrhů zvítězil ten od Maria Kotrby, který už pro Brno dříve vytvořil sochu *Spravedlnost* (realizace 2010). Radní ale s podobou nakonec stejně nebyli spokojeni, a tak výsledek anulovali a žádnou z možných podob Jošta raději nevybrali.³⁴

Roku 2012 byla vyhlášena druhá soutěž, tentokrát s podmínkou *"zohlednit silnou figurální tradici skulpturních děl tohoto typu v severním Podunají."*³⁵ a tehdejší primátor Roman Onderka se nechal slyšet, že není „přesvědčen, že by avantgarda byla zrovna na tomto náměstí to správné.“³⁶ V komisi druhého ročníku zasedlo devět lidí; z toho tři odborníci, čtyři lidé z vedení města, ředitel Moravského zemského muzea a zástupce občanského sdružení Jošt Moravský. Do druhé soutěže se přihlásilo 21 umělců a vítězným návrhem se stala varianta Jaroslava Róny, která byla na náměstí roku 2015 definitivně osazena.

Róna ztvárnění jezdce na koni pojal v rámci svého výrazového rejstříku – kovově šedá socha se zjednodušenými geometrizovanými tvary ale i reflektuje historii těchto monumentů jako demonstrace síly. Dopad sochy na veřejný prostor zjemnil tím, že koňovy nohy výrazně prodloužil tak, aby se pod ní dalo procházet. V samotné vertikalitě pak autor také vidí naplnění zadání soutěže, kdy socha měla zobrazovat Odvahu. Podle jeho slov „je protáhlá do výšky, což ji povznáší do roviny ideálu, který rytíři ve středověku představovali. Ideál a symbol morálky, loajality i odvahy.“³⁷

2.3. Památník Zdeňka Kopala v Litomyšli

Město Litomyšl si již od devadesátých let (kterými jej provedl legendární starosta Miroslav Brýdl) dává velmi záležet na své profesionalitě a renomé v zodpovědném řešení otázek

³⁴ Socha Jošta: Brno vypíše novou soutěž, *Brněnský deník*, https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/socha-josta-brno-vypise-novou-soutez20090708.html, (vyhledáno 12. 6. 2019)

³⁵ Brněnští radní vzkřísili myšlenku na sochu markraběte Jošta, *Česká televize*, <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/173590-brnensti-radni-vzkrisili-myslenku-na-sochu-markrabete-josta/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

³⁶ Ibidem.

³⁷ Budu ji chodit v převleku hlídat, říká autor sochy Jošta Lucemburského Róna, *Brněnský deník*, https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/sochu-budu-chodit-v-prevleku-hlidat-rika-autor-sochy-josta-lucemburskeho-rona-20151026.html (vyhledáno 12. 6. 2019)

architektonických soutěží, městského plánování a urbanismu včetně osazování uměleckých děl do veřejného prostoru.

Jedním z takových děl se v posledních letech stal památník Litomyšlského rodáka Zdeňka Kopala. Veřejnou soutěž vypsal městský úřad v únoru 2003 se záměrem oslavit umístěním sochy 90 let od narození významného astronoma a astrofyzika.³⁸ Součástí podmínek zadání bylo umístění díla v ulici Havlíčkova, kde dříve stával Kopalův rodný dům, a žádost, aby pomník reflektoval celoživotní téma tohoto vědce, kterým bylo zkoumání zákrytových nekulových hvězd.³⁹ Autoři návrhu měli za úkol nejen přijít s návrhem, který by vystihoval zadané téma, ale měli také sami navrhnout předpokládaný rozpočet (jehož financování bylo plánováno z veřejné sbírky), trvání realizace díla a úpravu nejbližšího okolí.⁴⁰ Porota byla osmičlenná a čas na zpracování návrhů byl dva a půl měsíce.⁴¹

Autoři vítězného návrhu Federico Díaz a Marián Karel měli možnost přicházet s různými návrhy, jako byl kvádr připomínající dům rodáka či dvojhvězda z litého křišťálového skla. Nakonec byla realizována varianta, která zobrazuje model dvou hvězd s využitím karbonového vlákna, zatímco na zemi v půdorysu domu obíhá displej s pohyblivým textem vysvětlující okolnosti díla veřejnosti.⁴² Socha byla při přívalových deštích roku 2005 poškozena a při následných opravách byla dvojhvězda zavěšena na šestimetrovou karbonovou tyč.⁴³

2.4. Památník obětem komunismu v Liberci

V roce 2006 byl v Liberci odhalen památník obětem komunismu. Záměr iniciovala Konfederace politických vězňů, ale o zadání, výběr a financování se postaralo město Liberec. Umělecké dílo bylo vybráno osmičlennou komisí z patnácti návrhů, které byly městu zaslány. Kromě finančního limitu 600 tisíc korun měla komise v požadavcích podrobné zpracování návrhu. Vítězným návrhem se stal projekt architektonického studia Sporadical (Petr Janda, Aleš Kubalík, Jakub Našinec, Josef Kocián).⁴⁴

V libereckém parku stojí rozměrné zrcadlo v kovovém rámu. Když se k němu člověk

³⁸ Sabina Soušková, *Pomníková tvorba v České republice 1989–2012 v kontextu současné sochařské produkce* (diplomová práce), Katedra dějin umění Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2013, s. 120

³⁹ Ibidem, s. 120

⁴⁰ Ibidem, s. 120

⁴¹ Osamu Okamura, *Nemonumentální monumenty – případové studie dobré domácí praxe*, in: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s.112

⁴² Sabina Soušková, *Pomníková tvorba v České republice 1989–2012 v kontextu současné sochařské produkce* (diplomová práce), Katedra dějin umění Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2013, s. 122

⁴³ Osamu Okamura, *Nemonumentální monumenty – případové studie dobré domácí praxe*, in: Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016, s.112

⁴⁴ Ibidem, s.110

přiblíží, všimne si, že u země se v zrcadle odráží text „*Sám v sobě hledej, zda svobodu bráníš, ctíš nebo omezuješ.*“ A protože už člověk stojí velmi blízko, nemůže se v zrcadle nepodívat sám na sebe, a tím snad i zpytovat svědomí.

Dílo bylo původně navrženo jako Památník obětem totality, který byl umístěn na pražském Újezdě. Protože soutěž ale vyhrál Olbram Zoubek, autoři svůj návrh nabídli v Liberci. Pomník stál nakonec 1.2 milionu korun a k výsledné částce je potřeba ještě připočíst opravy. Do roku 2014 byl památník minimálně dvakrát významně poškozen a na jeho opravu bylo potřeba vyhradit 150 a 300 tisíc korun.⁴⁵

⁴⁵ Památník obětem komunismu v Liberci se často sám stává obětí, *Liberecký deník*, https://liberecky.denik.cz/zpravy_region/pamatnik-obetem-komunismu-v-liberci-se-casto-sam-stava-obeti-20140123.html (Vyhledáno 12. 6. 2019)

3. Procenta na umění

Všechny výše předestřené problémy s procesem umístění uměleckého díla do veřejného prostoru se aktuálně zodpovědně řeší v příslušných částech hl. m. Prahy. Zlepšení pravidel toho, jak se může umělecké dílo do veřejného prostoru dostat, vytvoření závazného konceptu a komunikaci s veřejností se věnují nejen Institut plánování a rozvoje města Prahy (IPR) a Galerie hlavního města Prahy (GHMP), ale i nezávislé galerie (Fragnerova galerie, galerie BUBEC) či spolky umělců a uměleckých teoretiků (Spolek Skutek).

3.1. Plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství

V roce 2018 byl IPRem zveřejněn takzvaný *plug-in* – obsáhlé doplnění k Manuálu tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy.^{46 47} To vzniklo pod editorským vedením architektky, teoretičky a pedagožky Pavly Melkové, v té době ředitelky Kanceláře veřejného prostoru Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Kancelář si dala za cíl vytvořit koncepci, se kterou by hlavní město dokázalo jednotně a organizovaně přistupovat k umisťování umění do veřejného prostoru. Autoři v textu zmapovali a podrobně rozebrali celý postup včetně všech možných detailů a situací – od vyhlášení soutěže přes realizaci až po údržbu hotového díla. Manuál je tak podle své vlastní definice „*první ucelenou koncepcí a souborem pravidel pro realizování uměleckých děl na veřejných prostranstvích Prahy.*“⁴⁸

3.2. Procento na umění

Nezanedbatelná část Manuálu je věnována i mechanice tzv. Procenta na umění. Tento princip financování umění ve veřejném prostoru fungoval v Československu od roku 1966 (tzv. Čtyřprocentní zákon) a jeho výsledkem byla řada polo-abstraktních soch v parcích nově vystavěných sídlišť a mozaik ve veřejných budovách, které vznikaly v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století.⁴⁹ Se společenskými změnami, které následovaly po Sametové revoluci, se tento princip financování jevil jako nežádoucí a zastaralý a byl brzy odstraněn. Jak se ale běžně v debatách týkajících se umění ve veřejném prostoru připomíná, procenta na umění jsou běžnou a fungující praxí v mnoha zemích i na západní straně někdejší

⁴⁶ Melková, Frejlichová, Hendrych (eds.), *Umělecká díla na veřejných prostranstvích, PLUG-IN, Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*, Praha 2018. K dohledání na: http://manual.iprpaha.cz/uploads/assets/umelecka_dila-web-final_150dpi.pdf (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁴⁷ Podle rozhovoru autora práce s kurátorkou veřejné plastiky GHMP Marií Foltýnovou je Manuál závazně dodržovat a plug-in je v současné době pouze doporučeným postupem.

⁴⁸ Melková, Frejlichová, Hendrych (eds.), *Umělecká díla na veřejných prostranstvích, PLUG-IN, Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*, Praha 2018, s. 13

⁴⁹ Ibidem, s. 94

Železné opony.⁵⁰

Celostátní přijetí principu procenta na umění je sice částí umělecké obce vřele propagováno, k implementaci má ale ještě daleko. V českém prostředí se jeho znovuuvedení do praxe objevilo „v *agendě Ministerstva kultury již v roce 2006, do Zákona o některých druzích podpory kultury se však nakonec nedostalo. Spolek Skutek upřednostňuje novelizaci tohoto zákona, jehož součástí by se nově stala část s názvem Zakázky na zhotovování děl současného umění (naopak Ministerstvo kultury v rámci poslední aktivity tlačilo na Zákon o veřejných zakázkách).*“⁵¹ Nebudeme se tedy věnovat představě celostátní podpory tohoto projektu, ale budeme o procentu na umění dále mluvit v kontextu hlavního města Prahy a výše zmíněného plug-inu.

Způsob přemýšlení o takovémto financování veřejného umění by se ve zkratce dal rozdělit do dvou kategorií, a to na „procenta v rámci konkrétní investice“ (most, budova atp.) nebo „procenta na umění jako fond“ (speciálně vyhrazená část městského rozpočtu).⁵² Nevýhoda způsobu vázání investic na nově vznikající objekty spočívá v tom, že rozsáhlé plochy zejména centra Prahy spadají pod památkovou ochranu a budování nových staveb je nutně spojeno s demolicí těch starých, což v současném nastavení památkové péče a ochrany historického centra Prahy rozhodně není žádoucí. Díla by se tak koncentrovala v okrajových částech města, ve kterých probíhá výstavba. Zdá se logické mít volné ruce při umisťování děl a zbavit se nutnosti je povinně připojovat ke každé nově vzniklé stavbě. Jako pojistka toho, že se díla nebudou koncentrovat jen v turisticky vytižených částech města, by mohlo fungovat pečlivější přerozdělování investic do městských částí.

3.3. MHMP a projekt 2 % na umění

Na konci roku 2018 byla ustanovena Komise pro umění ve veřejném prostoru hlavního města Prahy, jejíž předsedou je rektor Fakulty architektury Technické univerzity v Liberci architekt Osamu Okamura. V komisi jsou nominovaní specialisté na danou tematiku jako zástupci respektovaných uměleckých institucí. Za Národní galerii je to její šéfkurátor Adam Budak, za Galerii hlavního města Prahy je to kurátorka Sbírky veřejné plastiky Marie Foltýnová. Dále jsou součástí komise členové nově vzniklé koalice – za Pirátskou stranu je to knihovnice a dokumentátorka Archeologického ústavu Barbora Hrůzová a za Starosty a

⁵⁰ Marcel Fišer: Státní podpora umění ve vybraných zemích, *Bulletin UHS*, 2015, č. 1–2

⁵¹ Johana Lomová za Spolek Skutek; Johana Lomová: Iniciativa „Procento na umění“, *Bulletin UHS*, 2015, č. 1–2

⁵² Melková, Frejlichová, Hendrych (eds.), Umělecká díla na veřejných prostranstvích, *PLUG-IN, Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*, Praha 2018, s.98

nezávislé spisovatelka Soňa Kodetová. Denisa Václavová, organizátorka uznávaného festivalu 4+4 dny v pohybu a galerie ProLuka, je zatím poslední členkou komise. Ta je prozatím určena na dva zkušební roky.⁵³

Původní plán projektu byl takový, že umění ve veřejném prostoru bude financováno dvěma procenty z celkové částky, kterou za předchozí kalendářní rok proinvestovalo hlavní město Praha. To za rok 2017 činilo 130 milionů korun.⁵⁴ Takové množství peněz je ale více než postačující a komise dokonce plánuje, že by financování projektu bylo změněno. Problémem, se kterým se Komise potýká, je, že daný rozpočet je určen výlučně na investice, jinými slovy podmiňuje vznik hmotného díla, které následně přejde do majetku hlavního města Prahy. To vylučuje jakékoli performance, happeningy či procesuální díla, která počítají se zničením a rozkladem. Protože je tato praxe v současném umění velmi oblíbená a zároveň je žádoucí přinést do ulic živé umění raději, než je zavalit sochami stálého charakteru, Komise bude usilovat o změnění i této podmínky.⁵⁵

Komise bude plnit funkci poradního orgánu a bude zřizovat poroty soutěží, pro které vybere místo Institut plánování a rozvoje a podklady a přesná pravidla výběrového řízení připraví Galerie hlavního města Prahy.⁵⁶

⁵³ Anežka Bartlová, Dvouprocentní umění pro Prahu, *Art+Antiques*, březen 2019, dohledáno na <http://www.artcasopis.cz/clanky/dvouprocentni-umeni-pro-prahu> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁵⁴ Kateřina Přidalová v reportáži debaty zastupitelů v CAMPu pro server Kreativní Česko, k dohledání na <https://www.kreativnicesko.cz/clanky/2-na-umeni-do-verejneho-prostoru> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁵⁵ Za tyto informace vděčím kurátorce sbírky veřejné plastiky GHMP a člence Komise pro umění ve veřejném prostoru hl. m. Prahy Marii Foltýnové.

⁵⁶ Anežka Bartlová, Dvouprocentní umění pro Prahu, *Art+Antiques*, březen 2019

4. Festivaly umění ve veřejném prostoru

Festivalům a dalším dočasným osazením děl ve veřejném prostoru se ve své práci věnují zejména proto, aby zdůraznil očividnou vlastnost části současné umělecké produkce ve veřejném prostoru, kterou je její nestálost. Festivaly nemusejí mít a často také nemívají přímé „fyzické“ výsledky, které si návštěvníci mohou v parku osahat. Současné umění si často nečiní nárok na věčnost a bohatě se spokojí s tím, že přinese do určitého veřejného prostoru něco nového. Nemusí se jednat jen o performance nebo happeningy, ale také dočasné, procesuální instalace, které už ze své podstaty počítají s tím, že na daném místě nebudou na věky. Díky tomu mohou být umělci odvážnější a kreativnější, než by byli, kdyby měli splnit zakázku s důrazem na nadčasovost, který trvalé umístění díla přirozeně vyžaduje. V rámci festivalů se proto dá vytvářet současné umění nejsvobodněji, a to zejména proto, že všichni kritici, ať už profesionální, či laičtí, dobře ví, že díla velmi pravděpodobně brzy zase zmizí.

Důležitou funkci festivalů umění ve veřejném prostoru shrnuje komentář Marie Foltýnové pro *Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*: „*Dnes, kdy se nejen v Praze, ale i v dalších městech opakovaně konají krátkodobé přehlídky umění ve veřejném prostoru, jež zprostředkovávají všem kolemjdoucím bez rozdílu kontakt s českou i zahraniční soudobou uměleckou tvorbou, můžeme podobu nových a trvalých uměleckých děl hledat a tvořit s rozmyslem a důrazem na jejich výjimečnost a kvalitu.*“⁵⁷

4.1. ProLuka a 4+4 dny v pohybu

Zasáhnout především místní obyvatele a podnítit je k společnému trávení času je jedna z taktik současného umění, kterému se věnuje pražský festival ProLuka, projekt Denisy Václavové a Krištofa Kintery. Ti se rozhodli nevyužitý prostor vršovického bloku, proluku mezi činžovními domy, obohatit kurátorským programem a ozvláštnit jej místně-specifickými uměleckými díly. Roku 2017 proběhl poslední ročník a vznikla publikace mapující díla, která byla na místo pravidelně osazována od roku 2012.⁵⁸ V prostoru teď developer plánuje stavět a galerie se přesunula o několik ulic dál, do Bezručových sadů.⁵⁹

ProLuka programově spadá pod rozsáhlejší projekt Denisy Václavové, který se jmenuje 4+4 dny v pohybu. Festival se koná už od roku 1996 a každý rok se stěhuje do nového prostoru,

⁵⁷ Melková, Frejlichová, Hendrych (eds.), *Umělecká díla na veřejných prostranstvích, PLUG-IN, Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*, Praha 2018, s.5

⁵⁸ Denisa Václavová (ed.), *ProLuka pod vršovickým nebem*, Praha 2017

⁵⁹ Vršovická galerie ProLuka začala jako protest proti developerskému záměru, teď pokračuje o kus dál, *Český rozhlas*, <https://wave.rozhlas.cz/vrsovetica-galerie-proluka-zacala-jako-protest-proti-developerskemu-zameru-ted-6489138> (vyhledáno 12. 6. 2019)

který zásahem umělců specificky ozvláštní. Festival neumisťuje sochy přímo do veřejného prostoru, ale po dohodě s majitelem je usazuje do domů, které využívá novým způsobem a otevírá je veřejnosti. Městu také připomíná i nevyužitý potenciál prázdných domů nebo upozorňuje veřejnost na přehlížené části města, ve kterém žijí.⁶⁰ Festival se tak elegantně dokázal vypořádat s věčným problémem festivalů umění ve městech, kterým je zejména ve větších městech vizuální smog, kvůli kterému procházející lidé přestávají vnímat své okolí.

4.2. Brno art open – Sochy v ulicích

V rámci současné mezinárodní umělecké scény se do České republiky už dlouhodobě dostávají podněty přicházející ze „západního“ vývoje dějin umění, tj. vývoje, jehož podmínky byly značně odlišné od těch, které probíhaly v Československu v letech 1948-1989.

Ilustračním případem je publikace doprovázející třetí ročník festivalu Brno art open z roku 2011, který nesl podtitul Stav věcí. Kurátor festivalu, filozof a umělecký teoretik Karel Císař, se v úvodním slovu publikace vyjadřuje k vývoji sochařství od šedesátých do devadesátých let dvacátého století. Vývoj dokládá v publikaci do češtiny přeloženými texty Miwon Kwon, Rosalyn Deutsche a Rosalind Krauss, na nichž ilustruje vývoj od minimalistického sochařství přes postmodernu až k chápání umění v „rozšířeném poli,“ jak ho se svým strukturalistickým pojetím definovala Rosalind Krauss.⁶¹ Císař popisuje následný vývoj umění ve veřejném prostoru zdůrazněním příklonu k institucionální kritice, kterou podle jeho slov v devadesátých letech následovala kritika sociální.⁶²

Karel Císař výsledky této představy vývoje dějin umění chápe jako podnětný způsob k přemýšlení a pokouší se ho aplikovat na české prostředí a v pozici kurátora vybírá takové české umělce, které jeho představě umění v ulicích nejvíce konvenují. Z předestřené kurátorova chápání současného umění je logické, že jména jím vybraných umělců zapadají do okruhu mezinárodní umělecké scény, která je s tímto kánonem nedílně spjata. Mezi umělci se tak objevila v zahraničí uznávaná česká jména jako je Markéta Othová či Dominik Lang.

4.3. m³/Umění v prostoru

Podobný způsob nazírání na funkci a podobu uměleckého díla ve veřejném prostoru měl i druhý ročník festivalu m³/Umění v prostoru, který proběhl v roce 2018. Festival se pod vedením kurátorské dvojice Significant other (Laura Amann a Jen Kratochvil) soustředil se na

⁶⁰ Více k festivalu 4 dny v pohybu na: <http://ctyridny.cz/o-ctyrech-dnech/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁶¹ Rosalind Krauss, Socha v rozšířeném poli, in: Karel Císař, *Stav věcí (Brno art open – sochy v ulicích)*, Brno 2011, s. 131

⁶² Karel Císař, *Stav věcí (Brno art open – sochy v ulicích)*, Brno 2011, s. 7-8

samotné centrum Prahy (Praha 1), a tak umělci museli pracovat s prostorem, který je pravidelně zavalován vizuálním smogem, reklamou, turistickými atrakcemi a dalšími sochami ve veřejném prostoru. Přirozenou reakcí na takové podmínky tak bylo umění učinit nenápadnější a zamyslet se nad jeho vztahem k městu sofistikovanějším způsobem, než je jednoduché umístění předem hotové sochy na už tak zaplněné náměstí. V hektických podmínkách centra hlavního města je prakticky nemožné náhodného kolemjdoucího přimět k zamyšlení či ho zaujmout, a tím, že umělec vzdá boj o to být co nejhlasitější, může nabídnout právě klid, odpočinek a kontemplaci.

Další ročník se tuto nenápadnost a dočasnost pokusil ještě prohloubit. Pro ročník 2019 vybrala kurátorská dvojice Tomáš Knoflíček a Libor Novotný umělce, kteří se, každý po svém způsobu, vztahovali k povodí řeky Rokytky, která protéká několika pražskými městskými částmi a vlévá se do řeky Vltavy v Libni. Zážitek z umění je tak odsunut z ulic do přírody a umělci pod zastřešujícím názvem ročníku Biotop pracovali zejména s přírodními materiály, které během léta z větší části podlehnou přirozenému rozkladu.

4.4. Vnímání v Českých Budějovicích

Dočasným zásahem do veřejného prostoru, který vyvolal velké reakce tisku i veřejnosti, byl projekt architekta Jana Šépky, který roku 2016 na několik týdnů zakryl hlavní dominantu historického centra Českých Budějovic, barokní kašnu uprostřed čtvercového náměstí. Akce vznikla s posvěcením radnice Českých Budějovic a smyslem nebylo kašnu divákům pouze vzít, ale zprostředkovat jim ji v jiném světle. Z prostor Domu umění Českých Budějovic, který sídlí v prvním patře jednoho z domů lemujících náměstí, se totiž dalo po malém můstku nad silnicí projít za zástěnu, která kašnu jinak zakrývala, a lidé si tak mohli barokní dílo prohlédnout z větší blízkosti a novými očima. Galerie takto expandovala až na náměstí a kašnu si svým způsobem přivlastnila. A co je v galerii, na to se každý kouká jiným způsobem.

Akce, která trvala od osmého září do druhého října, vyvolala značné reakce. Podívat se na kašnu přišlo nakonec 36 014 lidí, a výstava se tak stala pátou nejnavštěvovanější výstavou České republiky v roce 2016. V přepočtu na denní návštěvnost dosáhla dokonce prvního místa. Hospodářské noviny o výstavě napsaly: *„Za 24 dní ji prošlo 36 tisíc návštěvníků, 1500 denně. Neobvyklá výstava byla přístupná zdarma, což počet zájemců pravděpodobně zvýšilo. (...) Denní návštěvnost 1500 lidí odpovídá spíše průměrné návštěvnosti celé jedné výstavy*

Domu umění v minulých letech.“⁶³

Princip dočasné výstavy se tak skrývá v rozvíření debat a v uvědomění si hodnoty daného městského prostoru. Opačně k praxi vkládání již hotových soch do ulic měst se Šépka pokusil situaci zproblematizovat, a místo aby město ozvlášťoval nebo zkrášloval, pokusil se upoutat na kvality již existující barokní kašny.

4.5. Meeting Brno

Dočasným dílem, které se neoddělitelně vztahovalo k prostoru, ve kterém se objevilo, byla i instalace Ondřeje Chybíka a Michala Křištofa, která vznikla roku 2017 v rámci brněnského festivalu Meeting Brno. Umělci na Moravském náměstí nechali vytvořit velkou skeletovou strukturu z lešenářských trubek, které byly rozestavěny tak, aby připomněly Německý dům, který na tomto místě dříve stál. Kulturní centrum německého obyvatelstva města Brna bylo zdemolováno po skončení Druhé světové války a roku 1946 byl na místě odhalen základní kámen plánovaného pomníku T. G. Masaryka. Pravděpodobně kvůli politické situaci ale k osazení sochy prvního československého prezidenta nikdy nedošlo a místo něj bylo prostranství počátkem sedmdesátých let upraveno do podoby bazénu ve tvaru pěticípé hvězdy, které bylo doplněno sousoším s lakonickým názvem *Komunisté*.⁶⁴ Po Sametové revoluci bylo sousoší odstraněno, bazénová fontána s pentagonálním půdorysem na místě ale zůstává dodnes.

Umělecké dvojici se tak vytvořením siluety dřívější budovy podařilo přitáhnout pozornost k historii daného místa, a v důsledku toho i Brna a prakticky celé České republiky. Podobně jako Šépkův zásah, i tento spočívá v poukázání na to, co běžně přehlízíme, nebo na co jsme již zapomněli. Tyto pomníky, nebo spíše připomínky, jsou tak i pro svou dočasnost velmi kreativním způsobem, jak ve 21. století pracovat se společenskými hodnotami a kolektivní pamětí.

4.6. Sculpture line

Festivaly umění ve veřejném prostoru nejsou ale vždy přijímány bezezbytku pozitivně. Některé z nich, jako například Sculpture line, jsou kritizovány pro masovost a jakousi „prefabrikovanost“, se kterou umění do ulic měst dodávají. Začínaje pouze v pražském

⁶³ Nejnavštěvovanější výstavy roku: Karel IV. a Rousseau v Národní galerii, Šépka v Budějovicích, *Hospodářské noviny*, <https://art.ihned.cz/umeni/c1-65618310-vystavy-navstevnost-karel-iv-rousseau-sepka> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁶⁴ Více informací k projektu na: <https://ticbrno.cz/centrum-mesta/moravske-namesti-jednota-v-rozmanitosti-2017> (vyhledáno 12. 6. 2019)

prostředí, roku 2018 se festival rozrostl do více než desítky českých měst. Hotová díla, které je možné vidět v databázi na webových stránkách festivalu⁶⁵, z principu nemohou reagovat na konkrétní prostředí, ale naopak jim jsou pouze přisouzena místa na náměstích a v parcích měst, které se s festivalem rozhodnou spolupracovat. Jsou proto spíše než čímkoli jiným pouhou dekorací.

⁶⁵ <https://www.sculptureline.cz/cs> (vyhledáno 12. 6. 2019)

5. Soukromí investoři

Komise pro umění ve veřejném prostoru Magistrátu hlavního města Prahy je poradním orgánem samotného města a její doporučení se tak nedá aktivně uplatňovat pro veškerý veřejný prostor. Díla, která do veřejného prostoru patří, jsou součástí developmentu a nejsou financovaná z veřejných peněz, pak nejsou kontrolována jinak než obecně platnými vyhláškami, zákony a nutným povolením z odboru památkářů. Volba uměleckého díla, které soukromník umístí na svůj v pozemek, je tak čistě na jeho uvážení.

5.1. OC Quadrio – Franz Kafka a Dobří duchové

Umělecká díla na soukromém, veřejně přístupném pozemku jsou k vidění například v prostorech obchodního domu Quadrio na pražském Novém Městě, do kterého byla umístěna s výstavbou obchodního centra roku 2014. Pro interiér navrhl ve spolupráci se sklářskou společností Lasvit designér Maxim Velčovský díla, která reflektují historii místa, na kterém objekt vznikl. Na stěnu lobby obchodního domu nechal umístit díla s jednotným názvem *Dobří duchové*, na které bylo užito více než deset tisíc barevných koulí z foukaného skla. Ty byly seskupeny takovým způsobem, aby získaly podobu černého koně, bílého lva a bílé boty, a to proto, aby připomínaly názvy domů, které na místě Quadria kdysi stály, a to konkrétně U Černého koně, U Bílého lva a U Bílé boty.⁶⁶

Piazzeta obchodního domu Quadrio byla doplněna sochou Davida Černého, který je tvorbou pro veřejný prostor známý prakticky již od počátků své umělecké kariéry. Ve vestibulu pasáže Lucerna dodnes sedí sv. Václav na mršině svého koně (1999); na Náměstí Kinských, nedaleko sochy Tarase Ševčenka jako by se z trávy parku vynořoval zbytek jeho růžového tanku (*Deset deka tanku*, dočasně 2008, současně od roku 2018); u metra v Nových Butovicích stojí s vykulenýma očima sledovací zařízení s názvem *Trifot* (2016); po žižkovské věži šplhá třináct slavných *Miminek* (2001), která jsou pro své privilegované místo jedním z nejviditelnějších a nejdiskutovanějších porevolučních děl umístěných do veřejného prostoru.

První ze soch lezoucích batolat s čárovým kódem namísto obličeje vznikla pro Chicagské muzeum současného umění v roce 1995 a už tehdy mělo dítě lézt po stěně budovy galerie.⁶⁷ Po dalších nápadech a variacích (návrh umístit *Mimina* na Veletržní palác či Památník na Vítkově) se v rámci projektu *Praha – Evropské město kultury* v roce 2000 nakonec dostalo třináct soch lezoucích batolat na povrch žižkovského televizního vysílače. Černý údajně

⁶⁶ Kafkovu sochu pro komplex na Národní třídě vyrobil David Černý, *Hospodářské noviny*, <https://art.ihned.cz/umeni/c1-63038720-quadrio-cerny> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁶⁷ Jan H. Vitvar, *David Černý – fifty licks*, Praha 2017, s. 65

musel pro schválení projektu rok a půl přesvědčovat radní Prahy 3⁶⁸ a mimina, přestože původně jen dočasná, na místě zůstávají dodnes.

Téměř osmimetrová hlava Franze Kafky, kterou Černý vytvořil pro OC Quadrio, je osazená na soklu o velikosti 2,8 metrů. Samotná socha je složena ze 42 plechových vrstev, které složené dohromady připomínají portrét slavného spisovatele. Každá z těchto vrstev má možnost se otáčet a plechová socha má dohromady patnáct různých typů pohybu, které se cyklicky opakují po čtyřiceti minutách.⁶⁹

Podoba tohoto díla má určitou genealogii, kterou je možné vysledovat v Černého dřívějších návrzích a realizacích. Jedním z nich jsou *Proudy* (2004, nádvoří Hergetovy cihelny v Praze); sousoší dvou mužů, kteří, stojící v bazénku o obrysu České republiky, v rukách drží svá přirození a močí proti sobě. Sochy postav jsou složeny z patrných „vrstevnic“, které jsou vizuálně příbuzné vrstvám hlavy Franze Kafky.⁷⁰ Velkou hlavou složenou z kovových plátů, tentokrát vertikálních, byl i návrh *Pomníku Sigmunda Freuda* pro Prahu (2006), který už se velikostí a užitým materiálem velmi přiblížil realizaci pro Quadrio.⁷¹ Tyto tendence vyústily v realizaci z roku 2007, která nese jméno *Metalmorphosis* a která vznikla pro soukromníka ve Spojených státech – princip je prakticky totožný s Kafkou, hlava jen postrádá rysy slavného spisovatele a z jejích úst tryská voda.⁷²

Developer obchodního domu Quadrio tedy vybral významná jména současného českého umění podle svého uvážení. Kvalita se rozhodně odrazila v ochotě investovat do zjevně finančně velmi náročných objektů, a přece není socha Franze Kafky přijímána s nadšením. Malé náměstí přišlo i o ten poslední kus místa, který nezabírají zahrádky přilehlých restaurací a dva velké výduchy z metra. I když odhlédneme od přemíry atrakcí a dárkových předmětů, které z Kafky dělají jedno z největších turistických klišé současné Prahy, spisovatel má už ve městě svůj památník z roku 2003 od Jaroslava Róny.

Nutno zmínit, že s výstavbou budovy také zanikla kvalitní díla veřejného prostoru z osmdesátých let, která byla umístěna v parku, který se na parcele dříve nacházel. Konkrétně šlo o sousoší *Kontakty* (1984) od umělecké dvojice Brychtová a Libenský a *Světelná fontána* (1986) od Pavla Trnky.

⁶⁸ David Černý, *David Černý*, Praha 2017, s. 149

⁶⁹ Podrobný popis sochy je na webových stránkách obchodního centra Quadrio: <https://www.quadrio.cz/cs/socha-franze-kafky> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁷⁰ David Černý, *David Černý*, Praha 2017, s. 68

⁷¹ Ibidem, s. 187

⁷² Ibidem, s. 194

5.2. Pomník Maxe van der Stoela

Odbornou veřejností pozitivně přijímaným důkazem toho, že kvalitní umění ve veřejném prostoru nemusí nutně vycházet pouze z regulací a manuálů města, je Pomník Maxe Van der Stoela ve stejnojmenném parku na Praze 6, který pro Holandskou ambasádu roku 2017 vytvořil sochař Dominik Lang ve spolupráci s architektem Jakubem Červenkou. Ambasáda se rozhodla připomenout čtyřicáté výročí setkání tehdejšího holandského ministra zahraničí Van der Stoela a filosofa a mluvčího Charty 77 Jana Patočky, které proběhlo 1. března roku 1977. Pro Chartisty bylo setkání a podpora demokratické země velmi důležitá a Patočka byl brzy v souvislosti s tímto setkáním celý den vyslýchán Státní bezpečností a následného dne byl hospitalizován. Zemřel 13. března 1977 na mozkovou příhodu a selhání srdce. Zhoršení jeho fyzického stavu a následné úmrtí se přičítá silnému stresu, kterému byl během výslechů vystavován.⁷³

Autor vítězného návrhu soutěže výtvarník Dominik Lang přišel s návrhem vložit na zem parku betonovou plochu o obrysu siluety stromu.⁷⁴ Tento zkamenělý stín má připomínat okamžik, kdy se nizozemský ministr Van der Stoel a filozof Patočka setkali. Pomník mluví abstraktnějším jazykem, ale přesto je silueta stromu znakem, kterému rozumí prakticky každý.

5.3. Polyfunkční dům DRN

Jak už jsme zmiňovali výše v souvislosti s konceptem procent na umění, ideálními podmínkami pro úspěšnost uměleckého díla ve veřejném prostoru je jeho koncepční svázání s urbanismem a architekturou, se kterou vzniká. Pokud se s uměleckým dílem dopředu počítá, může se propsat do principu samotné architektury, kterou doplňuje. Takovým příkladem jsou umělecké zásahy do čerstvě dokončovaného polyfunkčního domu DRN na Národní třídě, o jejíž umělecké doplnění se postaral malíř Patrik Hábl.

Hábl se v podstatě své práce zajímá o člověka a jeho zážitek z malby. Pracuje s působením malby na člověka – svá díla klade na zem tak, aby na ně divák musel šlapat (*V Architektuře malby*, Alšova jihočeská galerie, 2016-17) nebo intenzivními abstraktními malbami vyplní celý prostor místnosti, ve které návštěvníci ponoření do barvy a struktur zažívají až spirituální

⁷³ První setkání Západu se zástupci Charty 77: Max van der Stoel má v Praze pomník, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2046860-prvni-setkani-zapadu-se-zastupci-charty-77-max-van-der-stoel-ma-v-praze-pomnik> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁷⁴ Dominik Lang: Památník Maxe van der Stoela, *Stavbaweb*, <https://www.stavbaweb.cz/dominik-lang-pamatnik-maxe-van-der-stoela-16256/clanek.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

zážitek (*Transformace krajiny*, DOX, 2013).

V DRNu se Háblovi dostalo velké svobody, kdy mohl pracovat nejen s všemožnými materiály, ale i s lidmi, kteří se na stavbě budovy podíleli. Barevné siluety dělníků zdobí pilíře podzemních garáží a jejich nářadí jsou otisknuta do betonových zdí stavby. Zed' kavárny domu Hábl natřel zlatou barvou a otevřeně pozval lidi, aby si přišli do této stěny vyrýt, co jen si budou přát. Rytí do zdi kavárny, které by v jiné souvislosti bylo považováno za nežádoucí, se v tomto případě obrátilo naopak ve vítanou činnost, a tak je zed' plná výkřiků, podpisů, vzkazů a malůvek.⁷⁵

⁷⁵ Pražská kavárna existuje a má svoji Zed' nářků, *Česká televize*, <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11685027707-kultura/218411058240019/obsah/619537-prazska-kavarna-existuje-a-ma-svoji-zed-narku> (vyhledáno 12. 6. 2019)

6. Zásahy do veřejného prostoru na hraně legality

Jsou ale umělecká díla veřejného prostoru, která se nedají zahrnout ani do veřejné, ani do soukromé sféry. Někteří umělci, často vycházející z graffiti scény, se totiž věnují výtvarnému umění ve veřejném prostoru bez patřičných povolení. Často se jedná o společenské komentáře či sociální kritiku a nezávislost těchto umělců a mimoběžnost s jakýmkoli institucemi je pro ně součástí jejich sdělení.

6.1. EPOS 257

EPOS 257 je jedním z několika umělců, kteří, ačkoli začínali tvořit v ilegalitě, přitáhli v posledních letech zájem veřejnosti a výstavu mu tak udělala například i Národní galerie (*Retroreflexe*, 2017).

Jeden z jeho projektů nese název *50 m² veřejného prostoru*.⁷⁶ Roku 2010 obsadil na 54 dnů (od 4. 9. do 27. 10.) část pražského Palackého náměstí. Přizval několik lidí, se kterými si oblékli reflexní vesty a sebestiše se jali do dláždění náměstí vrtat základy plotu, kterým ohraničili výše zmíněných 50 metrů čtverečních. Nejen že jim v tom nikdo během uskutečňování nezabránil, nýbrž to po dlouhé týdny nikdo ani neřešil. Nakonec tak na ilegalitu záboru musel úřady EPOS 257 sám upozornit.⁷⁷

Jeho kritika je evidentní. Nikdo v dnešní době nereaguje na to, když občanům někdo drze ukradne část náměstí, na kterém se mohou svobodně shromažďovat. Nejde jen o neschopnost koordinace a výkonu pověřených úředníků, ale i lidskou apatii k ukrajování toho, co by mělo patřit všem. V tomto se akce liší od výše zmíněného Šépkova projektu a jejich společných vzdálených předchůdců, kterým jsou *Nakloněný oblouk* Richarda Serry (*Tilted arc*, 1981-1989) nebo díla Christa a Jeanne Claude (*The iron curtain*, 1962; *Wrapped monument to Vittorio Emanuele*, 1970). Apatie k tomu, co v běžném životě ztrácíme a nervozita z toho, co nám naopak naši rutinu narušuje, jsou ale ve své podstatě dvěma stranami stejné mince problému současné společnosti.

EPOS 257 navíc velmi sofistikovaným způsobem roku 2017 reagoval na legendu českého poválečného umění Zdeňka Sýkory. Ve své práci s názvem *Retroreflexe* (2017) vzdal hold Sýkorovým abstraktním mozaikám, které zdobí pražský veřejný prostor například na odvětrávacím komíně letenského tunelu (1969) či v dnešní restauraci na rohu Václavského

⁷⁶ Podrobnosti včetně videa je možno najít na webových stránkách <http://www.epos257.cz/?lng=cz&s=video&t=/50m2> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁷⁷ Na značky! EPOS 257 „značkuje“ veřejný prostor, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2100065-na-znacky-epos-257-znackuje-verejny-prostor> (vyhledáno 12. 6. 2019)

náměstí a Jindřišské (dříve vchod do stanice metra Můstek, 1968). Vizuální souvislost je evidentní na první pohled. EPOS 257 svou práci, která se skládá z 256 dopravních značek (červené šipky na bílém pozadí, které se umisťují v zatáčkách pro zvýraznění změny směru jízdy), složil do rozměrného čtverce a vystavil ji na boční fasádě domu u smíchovského autobusového nádraží Na Knížecí.⁷⁸ Dílo tak vychází ze specifické tvorby umělce, ale zajímavě reaguje na dědictví umění ve veřejném prostoru samotného města.

6.2. TIMO

Výrazným umělcem veřejného prostoru, který podobně jako EPOS 257 vyšel z graffiti scény a který operuje na hraně zákona, a proto raději zůstává v anonymitě, je brněnský básník a výtvarný umělec, který si říká TIMO. Jeho způsob práce je specifický a lehce rozpoznatelný – přes šablony na zeď sprejuje své lyrické básně nebo i malé komentáře, často složené jen z jednoho slova, z nichž nejslavnější je slovo „neboj“. To v závislosti na místě získává nové souvislosti a zatím nejznámější variantou tohoto nápisu je jeho umístění v pražském Karlíně nad vchodem do žižkovského tunelu. Dílo bylo součástí prvního ročníku festivalu m³/Umění v prostoru v roce 2017 a na místě zůstává dodnes. Ve své práci TIMO často propojuje obsah s formou, kdy například text „Chovejte se slušně“ napsal tlustým policejním fontem, aby zdůraznil ironii ilegálního graffiti a hlasu zákona.⁷⁹

Jeho lehké, výstižné básnictví spojené s údernou formou se logicky projevuje i v apropriaci log a značek a jejich vhodném upravování, kterým dokáže vyjádřit nepříjemné pravdy. Ve své praxi se tak aktivním používáním techniky détournementu nepřímě hlásí k dědictví letteristů a situacionistů.

TIMO v roce 2012 nasprejoval na zeď u brněnského železničního nádraží logo obchodního řetězce Albert, které jen nenápadně obohatil o tři písmena, a tak vznikla směrovka „Albertina, 144 km“. Na dílo se dá nahlížet jako na kritiku konzumní společnosti, některá media na druhou stranu Timův komentář střízlivě označila jen za vtip.⁸⁰ Smysl pro humor už ale neměli zástupci Albertu, společnost Ahold, která zkontaktovala Správu železniční dopravní cesty, a ta se pod výhružkou požadování peněžní sankce rozhodla dílo raději odstranit. TIMO dílo do

⁷⁸ Z ulice do Národní galerie. Ve Veletržním paláci vystavuje skaut Epos 257, který začínal s graffiti, *Aktuálně.cz*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/z-ulice-do-narodni-galerie-ve-veletrznim-palaci-vystavuje-sk/r~2d004880319011e7a4f4002590604f2e/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁷⁹ Rozhovor s Timem o jeho práci a vztahu k umění pořídil a publikoval Jakub Holzer na <https://chegcheg.wordpress.com/2013/11/17/psani-do-vody-rozhovor-s-timem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁸⁰ Vtip s galerií Albertu vadil, z brněnského Koliště proto musel zmizet, *MF DNES*, https://www.idnes.cz/brno/zpravy/vtip-s-galerii-albertu-vadil-z-brnenskeho-koliste-proto-musel-zmizet.A121003_1836190_brno-zpravy_bor (vyhledáno 12. 6. 2019)

veřejného prostoru umístil se souhlasem Správy, a dokonce s ní konzultoval dva návrhy, z nichž si její zástupci vybrali variantu s Albertinou. „*Jedinou podmínkou z jejich strany bylo, že dílo mohou odstranit, když bude potřeba, a k tomu teď došlo, nemám jim tedy co zazlívat,*“ komentoval situaci smířeně TIMO.⁸¹

Další problém s příliš kritickým postojem Tima zastihl hned následujícího roku 2013. Pro brněnskou galerii Myšina, kterou spravuje místní Vysoké učení technické, připravil dílo principem totožné s výše zmíněným. Tentokrát šlo o upravení loga společnosti Home Credit, jehož text pozměnil na „Home Less“. Jednoduchá kritika úvěrové společnosti a naznačení nepříjemného faktu, že z půjček na bydlení se mohou až příliš jednoduše stát dluhy, které člověka o bydlení připraví, byla samozřejmě trnem v oku jejím zástupcům, kteří brzy požadovali odstranění díla.

Kritika společnosti a jistá údernost a srozumitelnost, která se Timovým vizuálním komentářům nedá upřít, tak znovu narazila na problém, který není v českém prostředí ojedinělý. Jako jeden příklad za všechny uveďme výstavu *Kolektivní identita* (2008), kterou připravila umělecká skupina Guma Guar pro galerii Artwall. Pro kritiku politické situace galerie přišla o podporu města a musela být na několik let uzavřena. Guma Guar citoval v jednom z rozhovorů i sám TIMO jako svůj oblíbený aktivisticko-umělecký projekt.⁸² V digitální době ale tyto projekty, přestože neměly dlouhého trvání a byly brzy potlačeny, získají svůj věčný život v podobě fotografií a dalších reprodukcí. Odstranění jim přinese ještě více pozornosti a zvýší se tak jejich dopad.

Iniciátor galerie Myšina Petr Kvíčala při jejím slavnostním otevření prohlásil, že „*Galerie Myšina chce přispět k oživení veřejného prostoru města Brna formou kultivovaného street artu.*“⁸³ Z jeho slov a z následného odstranění díla *Home Less* je patrné, že kultivované v jeho představě znamená spíše hezké, vizuálně přitažlivé (v opozici ke sprejerským podpisům, tagům). Takto kultivovaně posprejovaných podchodů se po celé republice objevilo už několik a je jasné, že se staly jednoduchým, a hlavně levným řešením měst, jak vyřešit úzkostnou situaci potměšlého betonového podchodu. Někteří sprejeři se neváhají „zaprodát“ a své schopnosti využít k placené zakázce.

Jak říká sám TIMO: „*Ve veřejném prostoru by měly být věci, týkající se veřejného života –*

⁸¹ Vtip s galerií Albertu vadil, z brněnského Koliště proto musel zmizet, *MF DNES*, https://www.idnes.cz/brno/zpravy/vtip-s-galerii-albertu-vadil-z-brnenskeho-koliste-protomusel-zmizet.A121003_1836190_brno-zpravy_bor (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁸² Rozhovor Jakuba Holzera s Timem: <https://chegecheg.wordpress.com/2013/11/17/psani-do-vody-rozhovor-s-timem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

⁸³ Jan Zálešák, In profundum o street artu a politickém umění, *Artalk*, https://artalk.cz/2013/04/02/in_profundum-o-street-artu-a-politickem-umeni/ (vyhledáno 12. 6. 2019)

takže především politický. V Myšíně zbývá okomentovat leda chování soukromých firem. Nebo ti nabídnou legální plochy, kde máš zpracovat třeba téma Brno, aby to vyšlo lidem vstříc. Z toho je mi smutno. Plnit tyhle požadavky je už skoro prostituce.“⁸⁴

⁸⁴ Rozhovor Jakuba Holzera s Timem: <https://chegcheg.wordpress.com/2013/11/17/psani-do-vody-rozhovor-s-timem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Závěr

Veřejný prostor je z principu politický a průběh veškerých zásahů do něj je pro nás znamením, jakým způsobem funguje v České republice dodržování nastavených pravidel. Pozice uměleckého historika (a s ní související názor uměleckého kritika) jako specialisty na daný obor v dnešní době logicky ústí v jeho preferenci vyslyšení názoru odborníků na danou problematiku – ať už jako odborné veřejnosti, nebo v rámci kulturních komisí měst. Nerespektování připomínek specialisty a/nebo obcházení nastavených mechanismů a pravidel pro osazování uměleckých děl do veřejného prostoru často vede ke snížení jejich kvality.

Přímo zhmotněním tohoto problému je pro mě socha zakladatele Českých Budějovic Přemysla Otakara II., kterou vytvořil František Postl. Toto dílo, které považuji jednoduše za nekvalitně zpracované, by se totiž při důvěře v názor odborníků do českobudějovického parku nikdy nedostalo. Byl bych osobně velmi rád, kdyby se obecně posílil respekt ke stanoviskům kulturních komisí městských rad – jedná se ale o problém v současné době spíše společenského rázu, jehož řešení se nejspíše skrývá v komunikaci odborníků s veřejností, veřejných debatách apod.

Proto se mi také líbila *Procesuální instalace*, která vznikla na Malostranském náměstí jako reakce na debatu o návrhu vytvoření kopie pomníku maršála Radeckého. Instalace byla esteticky zajímavá, materiálově nenáročná a zároveň dokázala v mých očích dobře komunikovat své poselství. Tyto aspekty naplňuje také uvedená tvorba Krištofa Kintery, která se jednoznačně řadí k nejkvalitnějším uměleckým pracím v českém veřejném prostoru. Jeho pomník sebevrahům naplňuje vkusnost a výstižnost, kterou v současném umění hledám, a vychází z principů, které mi přijdou sympatické, tj. schopnost komunikovat s divákem a zároveň se vyhnout kýči či patosu; spíše vkusnost a šetrnost než nákladná pompa; respekt k urbanismu a místní situaci i tradici; jistá nenápadnost a přirozenost.

Princip financování umění ve veřejném prostoru z části městského rozpočtu se prozatím ukazuje jako velmi slibná praktika – Komise pro umění ve veřejném prostoru a plug-in Manuálu tvorby veřejných prostranství hl. m. Prahy se zdají být vzorovými kroky, jak se koncepčně vztahovat k městu jako celku a umění v něm zasazeném. Chápání města jako organismu, ve kterém umění musí určitým způsobem reagovat na jedinečné podmínky daného prostoru a zároveň splňovat předpoklady, které na ně laická i odborná veřejnost klade, se mi prozatím zdá jako nejlepší možnost, jak k této problematice přistoupit. Z děl, které jsem v práci zmiňoval a které vyšly z umělecké soutěže, se mi nejvíce líbil liberecký Památník obětem komunismu, jehož výraznou nevýhodou ale je, že jeho pořízení a opravy byly

finančně velmi nákladné. Přesto se mi tato realizace zdá zajímavější než například památník v pražské Ztracence. Jsem sice rád, že se sochaři pomníku Milady Horákové a obětí totalit rozhodli téma nezpracovat jako bustu, nicméně nejspíše z přemíry kýče a patosu, který se na mě jako na člověka žijícího ve 21. století valí, jsem velmi citlivý na velké symboly, které mi u realizace v Liberci přijdou přece jen jaksi originálnější a nenucenější.

Umělecké festivaly mohou elegantním způsobem pěstovat kritický postoj veřejnosti a nabízet alternativu k zažitému chápání sochy-památníku, která by se jinými způsoby do veřejného prostoru jen těžko dostala. Festivaly, jakými jsou například m³/Umění v prostoru, Brno art open či Landscape festival si často dávají za cíl reagovat na prostředí, mít nějaký jednotný koncept/poselství, snaží se komunikovat s náhodným kolemjdoucím atp., což na umělce klade vysoké nároky, které jednoznačně vítám. Oproti tomu hůře nesu realizace festivalu Sculpture line, které jsou do města často zasazovány bez vztahu k okolí, a i letos je na nich znát, že je do města přivezl pořadatel na nákladním voze a brzy je zase převezve někam jinam. Umělecká díla prezentovaná na tomto festivalu podle mého názoru nedosahují kvalit umění na festivalech výše zmíněných. Dosud nevyřčeným termínem, kolem kterého neustále kroužím, je místně specifické, či site-specific umění. Vztah uměleckých děl k místu jejich osazení je pro mě jedním z klíčových hodnotících kritérií.

Možná právě i díky festivalům ve veřejném prostoru a iniciativám hl. m. Prahy se mi zdá, že se i v investorském povědomí objevuje jakási touha po kvalitě spíše než po okázalosti. Z iniciativy soukromé sféry se mi zejména pro svou nenucenost líbil památník setkání ministra Van der Stoela a Jana Patočky od Dominika Langa a velmi mě také zaujala tvorba Patrika Hábla pro pražský DRN, pro jehož práci s prostorem a pamětí místa nenacházím v českém prostředí paralely.

Eposova chytrá společenská kritika obohacená o poučenou znalost pražského umění ve veřejném prostoru a Timovy jemné i pichlavé zásahy do každodenní reality Brna a okolí ve mně vzbudily až romantický dojem toho, že umění mimo instituce je svobodnější a kreativnější. Nicméně fakt, že se tito umělci v poslední době zapojují i do uměleckých festivalů a jsou jim pořádány velké výstavy v respektovaných galeriích, mi přináší nadějně vyhlídky, že jim nejde o principiální odloučenost, nýbrž pouze o svobodu uměleckého projevu za každou cenu.

Abych to všechno ještě jednou shrnul: přirozenou reakcí proti nekontrolovanému osazování soch do veřejného prostoru bez posvěcení kulturních komisí se zdá být zvýšení důrazu na to, aby se městští zastupitelé při svém rozhodování o umístování děl řídili dle pokynů vlastních specialistů a co nejlépe nastavenými pravidly včetně koncepční přípravy sochy,

naplánovaného rozpočtu, umělecké soutěže apod. Klíčovou zkušenost se současnými uměleckými díly ve veřejném prostoru zažívá veřejnost zejména v rámci uměleckých festivalů, které by měly ideálně vznikat pod kurátorským vedením zkušených odborníků v oboru. Kvalitní umělecká díla ale vznikají i ve sféře, kam městské koncepční plánování nedosáhne, a právě v těchto sférách se může odrazit souvislá veřejná diskuse na toto téma. To vše může podle mého názoru vést ke zlepšení současné praxe umisťování výtvarných děl do veřejného prostoru.

Seznam literatury a pramenů

Bibliografie

Ladislav Kesner (ed.), *Vizuální teorie: současné angloamerické myšlení o výtvarných dílech*, Praha 2005

Tomáš Pospiszyl, *Srovnávací studie*, Praha 2005

Karel Císař, *Stav věci (Brno art open – sochy v ulicích)*, Brno 2011

Sabina Soušková, *Pomníková tvorba v České republice 1989–2012 v kontextu současné sochařské produkce* (diplomová práce), Katedra dějin umění Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 2013

Anežka Bartlová (ed.), *Manuál monumentu*, Praha 2016

Jan H. Vitvar, *David Černý – fifty licks*, Praha 2017

David Černý, *David Černý*, Praha 2017

Denisa Václavová (ed.), *Proluka pod vršovickým nebem*, Praha 2017

Melková, Frejlichová, Hendrych (eds.), *Umělecká díla na veřejných prostranstvích, PLUG-IN, Manuál tvorby veřejných prostranství hlavního města Prahy*, Praha 2018

Periodika

Pavel Karous, Krajina reálného kapitalismu, *A2 kulturní čtrnáctideník*, 02/2013

Jan Dienstbier, Zákonitosti klonování vetřelců – Pomníky ve veřejném prostoru coby nástroj PR a marketingu, *Bulletin UHS*, 2015, č. 1–2

Anežka Bartlová, Dvouprocentní umění pro Prahu, *Art+Antiques*, březen 2019

Internetové zdroje

Socha Tarase Ševčenka, *Česká televize – Reportéři ČT*, která je dostupná na: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/209452801240013/obsah/74665-socha-tarase-sevcenka> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Pavel Karous, Pražské památníky – Horáková, odboj, Charta 77, *Vetřelci a plameňáci*, dostupné na: <https://www.stream.cz/vetrelci-a-plamenaci/10029054-prazske-pamatniky-horakova-odboj-charta-77> (vyhledáno 12. června 2019)

Praha hledá podobu pro desátý pomník Milady Horákové, *Česká televize*, k dohledání na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1925639-praha-hleda-podobu-pro-desaty-pomnik-milady-horakove> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Boj se zlem. Oběti dvou totalit mají v Česku nový památník, *Český rozhlas*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milada-horakova-obeti-totality-pamatnik-ztracenka_1810012300_ako (vyhledáno 12. 6. 2019)

Milena Bartlová, Mariánský sloup ještě jednou?, *Artalk*,
<https://artalk.cz/2017/09/11/mariansky-sloup-podruhe/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Stanovisko UHS k plánu na vybudování napodobeniny barokního mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, <http://www.dejinyumeni.cz/stanovisko-uhs-k-planu-na-vybudovani-napodobeniny-barokniho-marianskeho-sloupu-na-staromestskem-namesti/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Sochař Váňa začal s obnovou Mariánského sloupu v Praze bez některých povolení, strážníci ho zastavili, *Český rozhlas*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/obnova-mariansky-sloup-habsburska-monarchie-sochar-petr-vana-staromestske_1905291210_cha (vyhledáno 12. 6. 2019)

<http://www.marianskysloup.cz/clanky/mariansky-sloup-je-dokoncen.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<http://www.iprpraha.cz/clanek/1641/pozvanka-na-vystavu-na-malostranskem-namesti> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Vrátit na Malou Stranu Radeckého? Jeho doba pominula, vzkazuje ledový sloup, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2026702-vratit-na-malou-stranu-radeckeho-jeho-doba-pominula-vzkazuje-ledovy-sloup> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Socha prezidenta Wilsona je zpět před nádražím, *Česká televize*,
<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1239674-socha-prezidenta-wilsona-je-zpet-pred-nadrazim> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Jan Dienstbier, Vrtěti lvem, *A2*, <https://a2larm.cz/2014/11/vrteti-lvem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

V červnu ho odhalili. Teď má okřídlený lev z Klárova zmizet, *Česká televize*,
<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1014504-v-cervnu-ho-odhalili-ted-ma-okridleny-lev-z-klarova-zmizet> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<http://jiriptacek.blogspot.com/2013/10/pomnik-premysla-otakara-ii-otevreny.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Pavel Karous, Šmíra na umělecké škole. V HAMU si nainstalovali Annu Chromy, *Český rozhlas*, <https://wave.rozhlas.cz/predatori-a-plamenaci-smira-na-umelecke-skole-v-hamu-si-nainstalovali-annu-5964989> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Anna Chromy obdržela cenu Prahy 1, *Metropolitní televize Praha TV*,
<https://prahatv.eu/zpravy/praha/praha-1/3301/anna-chromy-obdrzela-cenu-prahy-1> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Kreativní Česko, Kateřina Přidalová: <https://www.kreativnicesko.cz/clanky/praha-vi-jak-na-umeni-do-verejneho-prostoru> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Socha herce Hrzána nakonec v Táboře bude, město přidá tři sta tisíc korun, *MF DNES*, https://www.idnes.cz/ceske-budejovice/zpravy/jiri-hrzan-herec-socha-tabor-postavi.A190227_460302_budejovice-zpravy_mrl (vyhledáno 12. 6. 2019)

Tábor se dočká sochy Jiřího Hrzána. Herec bude na rodné město shlížet z gymnazijní zídky, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2745341-tabor-se-docka-sochy-jiriho-hrzana-herec-bude-na-rodne-mesto-shlizet-z-gymnazijni> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Socha Jošta: Brno vypíše novou soutěž, *Brněnský deník*, https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/socha-josta-brno-vypise-novou-soutez20090708.html, (vyhledáno 12. 6. 2019)

Brněnští radní vzkřísili myšlenku na sochu markraběte Jošta, *Česká televize*, <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/zpravy/173590-brnensti-radni-vzkrisili-myslenku-na-sochu-markrabete-josta/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Budu ji chodit v převleku hlídat, říká autor sochy Jošta Lucemburského Róna, *Brněnský deník*, https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/sochu-budu-chodit-v-prevleku-hlidat-rika-autor-sochy-josta-lucemburskeho-rona-20151026.html (vyhledáno 12. 6. 2019)

Památník obětem komunismu v Liberci se často sám stává obětí, *Liberecký deník*, https://liberecky.denik.cz/zpravy_region/pamatnik-obetem-kunismu-v-liberci-se-casto-sam-stava-obeti-20140123.html (Vyhledáno 12. 6. 2019)

Vršovická galerie ProLuka začala jako protest proti developerskému záměru, teď pokračuje o kus dál, *Český rozhlas*, <https://wave.rozhlas.cz/vrsovicka-galerie-proluka-zacala-jako-protest-proti-developerskemuzameru-ted-6489138> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Nejnavštěvovanější výstavy roku: Karel IV. a Rousseau v Národní galerii, Šépka v Budějovicích, *Hospodářské noviny*, <https://art.ihned.cz/umeni/c1-65618310-vystavy-navstevnost-karel-iv-rousseau-sepka> (vyhledáno 12. 6. 2019)
<https://ticbrno.cz/centrum-mesta/moravske-namesti-jednota-v-rozmanitosti-2017> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<http://ctyridny.cz/o-ctyrech-dnech/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<https://www.sculptureline.cz/cs> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Kafkovu sochu pro komplex na Národní třídě vyrobil David Černý, *Hospodářské noviny*, <https://art.ihned.cz/umeni/c1-63038720-quadrio-cerny> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<https://www.quadrio.cz/cs/socha-franze-kafkychod> (vyhledáno 12. 6. 2019)

První setkání Západu se zástupci Charty 77: Max van der Stoel má v Praze pomník, *Česká televize*, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2046860-prvni-setkani-zapadu-se-zastupci-charty-77-max-van-der-stoel-ma-v-praze-pomnik> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Dominik Lang: Památník Maxe van der Stoela, *Stavbaweb*, <https://www.stavbaweb.cz/dominik-lang-pamatnik-maxe-van-der-stoela-16256/clanek.html> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Pražská kavárna existuje a má svoji Zed' nářků, *Česká televize*,
<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11685027707-kultura/218411058240019/obsah/619537-prazska-kavarna-existuje-a-ma-svoji-zed-narku>
(vyhledáno 12. 6. 2019)

<http://www.epos257.cz/?lng=cz&s=video&t=/50m2> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Na značky! EPOS 257 „značkuje“ veřejný prostor, *Česká televize*,
<https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2100065-na-znacky-epos-257-znackuje-verejny-prostor>
(vyhledáno 12. 6. 2019)

Z ulice do Národní galerie. Ve Veletržním paláci vystavuje skaut Epos 257, který začínal s graffiti, *Aktuálně.cz*, <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/z-ulice-do-narodni-galerie-ve-veletrznim-palaci-vystavuje-sk/r~2d004880319011e7a4f4002590604f2e/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

<https://chegcheg.wordpress.com/2013/11/17/psani-do-vody-rozhovor-s-timem/> (vyhledáno 12. 6. 2019)

Vtip s galerií Albertu vadil, z brněnského Koliště proto musel zmizet, *MF DNES*,
https://www.idnes.cz/brno/zpravy/vtip-s-galerii-albertu-vadil-z-brnenskeho-koliste-proto-musel-zmizet.A121003_1836190_brno-zpravy_bor (vyhledáno 12. 6. 2019)

Jan Zálešák, In profundum o street artu a politickém umění, *Artalk*,
https://artalk.cz/2013/04/02/in_profundum-o-street-artu-a-politickem-umeni/ (vyhledáno 12. 6. 2019)